

Dr. Hadnagy Imre József

A SZILÁRD KATONAI FEGYELEM A XXI. SZÁZAD HADSEREGÉNEK IS FONTOS ISMÉRVE

Zrínyi Miklós, a jeles költő, politikus és hadvezér a hadsereget fegyelem nélkül csak „zűrzavarnak” tekintette. A hadsereg fegyelme természetesen rajta kívül számos más katonai teoretikust, hadvezért is foglalkoztatott.

A katonai kötelmek, feladatok, haditervek, hadműveleti elképzelések fegyelmezett tudomásulvétele, végrehajtása a siker egyik fontos elemeként értékelhető. Természetesen nem a fegyelem a siker egyetlen feltétele, azt azon kívül számos más tényező is befolyásolja. Egy fegyelmezett hadsereg azonban könnyebben birkózik meg a nehézségekkel, egyszerűbben küzd le a harc közben felmerülő akadályokat.

A hadsereg fegyelmének kialakítása és fenntartása sok energiát és sok munkát igényel. A katonai kötelmek rendszeres betartása, a harcfeladatokhoz kapcsolódó gyakorlások, gyakorlatok lelkiismeretes, pontos végrehajtása vezet a fegyelem elvárt szintjének biztosításához. Mivel a katonai tevékenységek nagy része konkrét gyakorlati cselekményekhez kötődik, ezért a fegyelem a gyakorlati feladatok megoldása során edződik elsősorban, és ha az elvárásoknak megfelel, joggal nevezhető szilárd katonai fegyelemnek.

A tanulmány megírásával a szerző igyekszik bemutatni, hogy milyen fegyelmet képzel el a XXI. század hadseregében. Ez az elképzelt fegyelem hogyan érhető el, azaz a katona személyeket milyen hatásokkal lehet fegyelemre nevelni, és azt mikor lehet szilárdnak tekinteni.

A FEGYELEM FOGALMA, A KATONAI FEGYELEM ISMÉRVEI

A fegyelem „azoknak az írott vagy íratlan szabályoknak, rendelkezéseknek a megtartása, szempontoknak a figyelembevétele, amelyek valamely szervezet vagy közösség eredményes működését irányítják, biztosítják”. A fegyelem a nevezett „szabályok, rendelkezések összessége betartása által biztosított rend”¹. A leírtak szerint a fegyelem az egyének tevékenységében érvényesül — ezért folyamat jellegű, de egy adott időben fennálló helyzetet is jelenti, amely a vizsgált szervezet vagy közösség pillanatnyi állapotát jellemzi.

¹ A magyar nyelv értelmező szótára II. Akadémiai kiadó, Budapest, 1979. 223. o.

A *fegyelem* különféle jelzőkkel ellátva kifejezi valamely tevékenységhez kapcsolódó, vagy valamely szervezet (állami, társadalmi, polgári, egyházi stb.) részéről fontosnak tartott, írott vagy íratlan szabályok betartása által elvárt rendet, mint *állapotot*. A fegyelem, mint *folyamat* pedig a nevezett rendelkezések, szabályok megtartását, figyelembevételét jelenti; egy adott tevékenységet folytató, vagy az adott szervezethez tartozó egyén tevékenységében való érvényesülését fejezi ki.

A szakirodalom megkülönböztet állampolgári, iskolai, párt, munka-, választási, katonai, közlekedési stb. fegyelmet.

A tanulmány témáját tekintve ezek közül a katonai fegyelem a fontos, melyet elsősorban az alárendelti engedelmességgel szoktak jellemezni. A katonai fegyelem ilyen értelmezésének történelmi okai vannak. A katonai szervezetek felépítésének hierarchikus jellegéből adódik, hogy a katonai fegyelem a más demokratikusabban építkező és működő szervezetekhez kapcsolódó fegyelemtől lényegesen eltérő vonásokkal határozható meg.

A katonai tevékenység minden formája és fajtája feltételezi és igényli a szervezettséget, az alá- és fölérendeltséget, a különféle tevékenységekhez kapcsolódó szabályok, előírások szigorú és következetes betartását, valamint betartatását, az ellenőrzést és az irányítást.

A katonai szervezetek elképzelhetetlenek hierarchikus viszonyok nélkül, az utasítási, rendelkezési és ellenőrzési jogok érvényesülése és érvényesítése engedelmisséget, fegyelmet kíván.

A katonai szervezetekben a fegyelem, mint *engedelmisségi kötelem* csak egyértelmű lehet, ha ez nem így van, akkor a katonai tevékenységek, a harccselekmények sikeres volta megkérdőjelezhető.

Az engedelmisség, a feltétlen engedelmisség, az egyértelmű kötelem nem jelenti a katonai fegyelem magasabbrendűségét. Itt inkább arról van szó, hogy a katonai feladatok végrehajtásának kikényszerítéséhez jogi garanciák vannak, a katonai rend érvényesülését az esetek többségében nem az egyén öntudata gerjeszti. A jogi garanciákra, a kikényszerítésre azért is szükség van, mert például a sorkatonai szolgálat kötelező feladat. De a katonai tevékenységek egy részénél ugyancsak ki kell kényszeríteni az engedelmisséget, függetlenül az azt végrehajtó állománycsoportoktól (tiszt, tiszthelyettes, sorállomány), a szolgálat önkéntességétől vagy kötelező voltától. Példaként említhetők a fegyveres harccselekmények, amelyekben való részvétel nem az egyén akaratától függ, hanem arra a harcparancs utasít, a végre nem hajtást pedig a törvény büntetéssel fenyegeti.

A katonai tevékenységek során az alárendelti engedelmisséget nem lehet függővé tenni az egyének önkéntességétől, egyetértésétől, helyeslésétől stb., mert sok esetben az engedelmisség hiánya tömeges emberi, anyagi veszteség forrása lenne.

A katonai fegyelem érvényesítése nem feltétlenül jelenti azt, hogy a katonaság és az egyén érdekei mindenben ellentmondanak egymásnak. Feloldhatatlan és

örökérvényű ellentmondás esetén nem találkozhatnának nemzeti felszabadító- vagy szabadságharcral. Az ellentmondás mellett mindig keresni kell azt is, mi- ben van érdekazonosság. Az érdekazonosság és kényszerítés együttes megléte, esetleg egyensúlya a feltétlen engedelmisséget könnyebben elviselhetővé teszi az egyén számára.

A katonai fegyelem a történelem során a vak engedelmisségtől az önkéntes, meggyőződésen alapuló fegyelemig számos formában öltött testet.

A megcsonkítástól, a kivégzéstől, a kikötéstől, a megveréstől, az elzárástól, a halálbüntetéstől stb. való félelem gyakorta alapmotívuma a feltétlen engedel- mességnek, egy adott korban a hadseregben elvárt katonai fegyelemnek.

A katonai fegyelem eltér más fegyelemtől, mert az előzőek szerint a kikény- szerítéshez alkalmazható jogi megoldás számtalan formájával találkozhatunk.

A katonai fegyelem bizonyos jellemzői a sajátos katonai életviszonyokban és függelmi viszonyokban keresendők. A katonai szervezetekben elkülönülnek egymástól az állománycsoportok a jog és kötelezettség, a felelősség szempont- jából. A sorállomány fegyelme meghatározza, hogy bizonyos kedvezmények (kimaradás, kimenő, eltávozás stb.) csak az „adhatóság” kategóriájába tartoznak és nem törvényileg szabályozott járandóságok. A katonai fegyelem önmagában nem létezik, csak valamilyen joghoz, kötelezettséghez való viszonyában értel- mezhető. A fegyelem nem azonos a fegyelmezettséggel, a fegyelmezett katona nem azonos a feladatait példásan teljesítő katonával, ugyanis a katona fegyel- mezettségenek motiváló tényezői nem hagyhatók figyelmen kívül.

A katonai fegyelmet esetenként azonosították a drákói szigorral, a spártai ne- veléssel, a félelmen alapuló fegyelemmel. A katonai fegyelem tartalma, elérésé- nek eszközei, az egyéneknek (katonáknak) a rendhez való viszonya, a katonai fegyelem ismérvei, motiváló tényezői stb. koronként változnak és napjainkban sincsenek standard állapotban.

Az új évezred katonai nevelésének azt kell elérni, hogy a XXI. század önkén- tes hadseregében a fegyelembiztosító kényszer csak potenciálisan alkalmazható eszköz legyen, és a tudatosság, az önként vállalt legyen a döntő tényező.

A katonai fegyelem a katonai képzés, felkészítés, katonai kiképzés és nevelés eredményeként alakul ki. A katonai mesterség elsajátítása sok-sok gyakorlással jár, a harc megvívása, egy katonai feladat megoldása intellektuális és szenzoros készséget, de a motorikus készségek egész sorát követeli meg. Ahhoz, hogy a katonai fegyelemhez kötődő készségekről és azok arányáról reális kép alakuljon ki, célszerű a történelemben vizsgálni, áttekinteni néhány igazán katonai ne- velést megvalósító „iskola” nevelő munkáját, megvizsgálni egy-egy történelmi korban a sajátosan magyar katonai nevelés fő jellemzőit. Közben megfigyelni, hogy a katonai nevelés mely oldalai dominálnak a katonai rend és fegyelem elvárt szintjeinek biztosításához.

A történeti áttekintésből mindenképpen kidomborodik, hogy az ösztönösségtől a teljes tudatosságig, a tudatosan vállalt katonai fegyelemig hosszú út vezet. Az egyes állomások az egyén pszichikai beállítottsága szerint nagyban különböznek egymástól. Az ösztönösség, a katonai tevékenységre nevelés — az állandó gyakoroltatás, valamint egyszerű puritán élet, a lovagiasság, a megfélemlítés, a veréstől való félelem, a megalázás, az önként vállalás, a tudatosság stb. a katonai fegyelem kialakításának és fenntartásának motiváló tényezői, természetesen koronként váltokozva.

A KATONAI (JELLEGŰ) NEVELÉS TARTALMÁNAK ÉS MÓDSZEREINEK VÁLTOZÁSA

Az *óstårsadalmakban* a gyermekek a munkára való nevelés mellett harci nevelést is kaptak. Ez azt jelentette, hogy a fiúkat és gyakran a lányokat is megtanították lovagolni, nyilazni. Mindezt olyan elgondolással, ha más törzsekkel harci összeütközésre kerül sor, akkor meg tudják védeni értékeiket, életterületüket, életüket. Az állandó gyakoroltatás során az ifjak ösztönösen ráéreztek arra, hogy a harcot kitaratóan, a törzs vezetőinek példamutatását követve, az idősebbek reakcióit, viselkedését utánozva kell megvívni, mert csak ez eredményezheti a túlélést. Az emberi élet megvédése, az ellenség legyőzése ösztönös fegyelmezettséget követelt. Az önvédelemhez szükséges készség kialakításához az állandó gyakoroltatás vezetett.

Egyes népeknél a nevelés a cselekvésben való bátorság kialakítását szolgálta, az ifjakat harci vitézségre, hősiességre készítette fel. A *perzsák* gyermekeiket ötéves kortól három dologra tanítják meg: lovaglásra, nyilazásra, igazmondásra. Itt is a nevelés gyakorlati oldala a meghatározó.

Az ókori Görögországban, *Spártában* a szabadok számára államilag megszervezett és ellenőrzött katonai nevelés folyt. A nevelés a spártai állami és társadalmi rend fenntartásának legfőbb eszköze volt. Az állami érdek a házasságkötésben is érvényesült, erős és egészséges egyének köthettek házasságot. Az újszülötteket a vének tanácsának be kellett mutatni, ha azokat felnevelésre alkalmasnak találták, akkor arra intézkedtek. A nevelésre nem alkalmasakat a Taygetos melletti barlangba dobták. Az ifjak nevelése állami felügyelet mellett, csapatokban folyt. Az idősek időnként meglátogatták őket, és különféle helyzetgyakorlatok során megismerték természetüket. Az ifjak feleleteit rövid, tömör — lakonikus — formában fogadták el. Az egész nevelés arra irányult, hogy a fiatal emberek a felsőbbségnek engedelmességedjenek, a fáradalmakat, a nehézségeket elviseljék, a harcban győzzenek. A csapatok szabad ég alatt sátrakban laktak, a földön aludtak a maguk által összehordott almon, télen-nyáron mezítláb játak, a hajukat tövig lenyírták. A lo-pásra is tanították őket, de akit rajta kaptak, megbüntették.

A nevelés gyakorlati oldala a döntő, az intellektuális rész elenyészően kevés volt. Az ifjak a nap nagy részét a gyakorlótéren töltötték, ahol a testi képességek fejlesztését szabályozó gyakorlatokat végeztek, közben elsajátították a helóták (leigázottak) eltüntetésének (megtámadás és lemészárlás) művészetét is. Az ifjakat évente egyszer megkorbácsolták, de nem volt szabad panaszkodniuk.

A testi edzés és katonai nevelés során kifejlesztették a bátor, férfias, szilárd jellemet, az akaraterőt, az önuralmat, a hazaszeretetet, a törvények feltétlen tiszteletét — a spártai egyén legfontosabb erkölcsi tulajdonságait. Spártában a zenei nevelésre is gondot fordítottak, de ez kizárólag a hősokeket dicsőítő és a gyávákat megvető dalok elsajátítását szolgálta.

A lányok nevelése hasonló szigorral folyt, főleg arra irányulva, hogy erős, egészséges utódokat szüljenek, és a férfiak hadbavonulása esetén képesek legyenek a városok (települések) megvédésére.

A rabszolgák nevelése egyoldalú volt, csak arra terjedt ki, hogy ruhákat tudjanak készíteni.

A spártai nevelés egyetlen célja olyan embereket nevelni, akik alkalmasak a rabszolgatartók uralmának megszilárdítására. A szigorú neveléssel az ifjakban kialakították a feltétlen engedelmisséget, a törvények tiszteletét, a vakfegyelmet. A spártai nevelés fő módszere a folyamatos gyakoroltatás és gyakorlás, különös jegye a „szenvadás” gyakoroltatása.

A lovagi nevelés. A lovagok életét a jobbágyok, a pogányok elleni harc, a többi lovaggal szembeni háborúskodás töltötte ki. Többségük írni, olvasni nem tudott, de a lovagi készségeket mindenképpen elsajátították.

A lovagi képzés hét készség (septem probitates) elsajátítására terjedt ki. Készség szintig kellett gyakorolni, amíg az ifjú ember magáénak érezhette a lovaglást, az úszást, a nyilazást, a vívást, a vadászatot, a sakkozást és a verselést „tudományát”. A sakkozás a hadi gondolkodó elsajátítására, valamint a szabadidő hasznos kitöltésére szolgált. A verselés a nő meghódításának és a nő iránt érzett tisztelet kifejezésének eszköze volt.

Az Isten, a hűbérúr, a hölgyek szolgálatát vállaló lovag erényei a keresztény hit; az egyház védelme; a hűbérúr iránti hűség és a nő oltalmazása; özvegyek, árvák segítése; az adott szó szentsége; az igazság és a jog védelmezése.

A lovagi képzés menete szigorúan szabályozott, az állandó gyakoroltatást tartja fontosnak. A nemes ifjú hétéves korában apródként kerül egy idegen hűbérresi házhoz, és tizenéves koráig szolgál az úrnő körül. Közben elsajátítja az úri etikett szabályait, a zenét, táncot és hősi történeteket. Ezt követően 21 éves korig fegyverhordozóként szolgál ura mellett, elkíséri lovagi tornákra, vadászatra, harcra. Ez jó iskola a felfelé irányuló vak engedelmisség, az alázatosság, lefelé a durva kegyetlenség kialakítására. A „jelöltet” 21 éves korában lovaggá ütik, fogadalmat téve a hit és igazság védelmének szolgálatára.

A lovagi képzés a lovagi kötelmek mechanikus elsajátítására és teljesítésére helyezte a hangsúlyt. Célja a vallásos és ugyanakkor világi erényekkel rendelkező ember eszmény megvalósítása. Főleg a testi képességek fejlesztésére épít, de egyben erkölcsi és értelmi nevelést is jelent. A lovagi tornák természetes szintet jelentettek a katonai képességek fejlesztésében.

A *középkorban* a katonai ismereteket az egyszerű közkatonától a királyig mindenki a gyakorlatban sajátította el.

A fiatal (14—17 éves) angol királyok a csapataik élén harcoltak, a személyes példával is lelkesítve az alárendeltek.

A középkorban a mai felfogásunk szerinti iskolarendszerű képzésről nem lehet beszélni. A török elleni harcban jeleskedő katonák, pl. a XVI. században semmilyen elméleti képzésben nem részesültek, katonai tudásukat a gyakorlatból — harc és helyőrségi szolgálat — merítették. A képzés célja a készségek kialakítása volt.

A magyar nemesi ifjak a német mellett horvátul, szlovákul, lengyelül, olaszul tanulhattak, nagy gondot fordítva a testi képességek, a fizikai állóképesség fejlesztésére, ugyanakkor tanulmányozhatták a végvidék kormányzásának gyakorlatát.

Magyar sajátosság, hogy a portyázó harcnak nem voltak jól leírható szabályai, csak hosszas gyakorlás után lehetett elsajátítani, ezért a képzésben nem kapott szerepet a lélektelen drill, a vakfegyelem.

A XVI. század közepétől Európában nagy létszámú, sokáig együtt tartott hadseregek jöttek létre. Az *állandó (zsoldos) hadseregek* megjelenése, a harc-eszközök technikai színvonalának fejlődése szüli meg az intézményes tisztképzést. Európa szerte a katonai középiskolák, a lovagakadémiák száma gyorsan nő. Szakirányú tisztképző intézetek alakulnak, 1506-ban a velencei tüzériskola. 1636-ban Ferrarában, 1682-ben Bajorországban, 1690-ben Franciaországban hasonló intézményt avatnak.

A század végéig a katonai ismeretek elsajátításának módja döntően még mindig az empiria, a tapasztalás mind a katonai vezetői, mind a „harcoló” állománynál. A XVII. században megtörténnek az első kísérletek a tisztképzés színvonalának emelésére.

A *Habsburg birodalomban* a katonai akadémia mellett hadmérnöki iskolát is létesítettek. A magyar tisztképzés a birodalom képzési rendszeréhez kevésbé alkalmazkodott. A Rákóczi szabadságharc idején ezért élesen eltért egymástól a tanintézeti nevelésben részesült osztrák és a még feudális (végvári harcra épülő) katonai képzésben részesült magyar hadvezérek „harc kultúrája”.

A Rákóczi szabadságharc bukása bizonyosan összefüggött a magyar újonc és tisztképzés gyakorlatának hiányosságaival. A szabadságharc vezetőinek szembe kellett nézni a reguláris gyalogság teljes hiányával, a középszintű katonai vezetés gyengeségeivel. A magyarországi újonc- és tisztképzés, a végvárakban és nagyobb főúri udvarokban folyik. A nemesi származású fiatalokat hozzáedzük a katonaelet fáradalmaihoz, megtanulják a hideg és nehézfegyverek használatát,

vívna, célba dobnak, lónek. A következőkben a hadi életre szoktatás van napirenden, majd a csapategységek irányítását is elsajátítják, így válnak középszintű vezetővé.

A közvitézeket az altisztek képzik ki. A hadimesterség megtanulása sok gyakorlást és gépies fegyverkezelést igényel. A hadviselés, az újonc és tisztképzés nyugati mintára való megtervezése, megszervezése lökést adott a magyar gyakorlat megújításához.

A XVII. századtól az állandó hadseregek szerepe egyre nőtt. A *császári (királyi) hadseregben* a katonai nevelés és képzés rendszere ezt messzemenően figyelembe vette.

A tiszti és altiszti képzés egyre inkább a katonai intézményekhez kötődik (akadémiák, szakirányú tisztiiskolák, tanfolyamok stb.).

A korábbi gyakorlatból átmentették, hogy az altiszti és tiszti első rendfokozatba való előrelépés a helytállás, a harctéri hőstett elismerése lehetett, tehát iskolai végzettséghez nem volt kötve.

Az 1848—49-es forradalom és szabadságharcig a császári-királyi hadseregben minden szükséges katonai oktatási intézmény működött. Az önálló magyar haderő hiányában a magyar katonák (tisztek, tisztjelöltek) képzése spontán kiválasztódás alapján a császári-királyi hadsereg részére felállított intézményekben történt. Az altisztek képzése gyakorlati úton. Az újoncképzés a régi hagyományokat követve állandó gyakorlás, gyakoroltatás módszerével a gépies fegyverkezelés elérését tűzte ki célul. A képzés pszichológiai oldalát nézve mindez a feltétlen engedelmesség, az ellenmondást nem tűrő parancsvégrehajtás, a vakfegyelem fenntartását jelenti.

1848—49 a magyar katonai tisztképzés egy szép fejezetének nyitánya. 1848-ban döntés született a Ludoviceum hadi akadémia felállításáról, amely munkáját csak 1849. január 7-én kezdte meg és csak 10 napig működött. Jelszava a gyakorlat volt. Átmenetileg egy ideiglenes tisztképzési formában a pesti tudományegyetem felsőfokú hadi tanfolyamán kívánták a tiszti utánpótlást képezni. A tanfolyam beindult, de 1849. januárjában a főváros kiürítésekor megszűnt az oktatás. A magyar katonai alakulatok tiszthiánnyal küszködtek. A nemzetőr alakulatok választott főtisztjei számára előírták a tiszti vizsga letételét.

Az altiszti utánpótlást a sorgyalozegredek katonai nevelőintézetei képezték. Az események gyors változása nem tette lehetővé a tisztképzési tervek megvalósítását. A szabadságharc alatt a tiszti és altiszti képzés „intézményei” a csapat és a hadszíntér volt.

A *kiegyezés* lényeges változást hoz a magyar katonaképzés rendszerében a véd-erőtörvény értelmében. Magyarország önálló haderővel is rendelkezik. Az utánpótlás a legénységi állománynál sorozással történik, a tiszti, altiszti létszámot önkéntes szolgálattal biztosítják. A legénység képzésében túlsúlyban van a gyakorlati készségek elsajátítása, a tiszti és altiszti képzés rendszere igazodik a Monarchia rendszeréhez. Ennek biztosításához tiszt és altisztképző intézetek alakul-

nak, a legénység képzését tanezredekben oldják meg. A képzés rendszerében a változást ugyancsak indukálja a korszerű harceszközök megjelenése, a gyakorlati készségek megszerzése mellett a mentális képességek fejlesztése is fontos.

Ettől az időtől beszélhetünk törvényben szabályozott tiszt- és altisztképzésről és a legénységi állomány iskolarendszerű kiképzéséről. Jóllehet nem mindig és mindenütt biztosítható, hogy a sorozott állomány teljes egésze valóban „iskolában” sajátítsa el a beosztása ellátásához szükséges ismereteket és tisztségeket.

A XX. században a haditechnikai eszközök fokozatosan emelkedő technikai színvonala szükségszerűen veti fel a katonai (tiszt, altiszt, legénységi állomány) elméleti képzés színvonalának emelését.

A magyarországi katonaképzés bármely szintjén — talán a XX. század utolsó évtizedének kivételével — elfogadott szabály, hogy a katonai eskü letételéig a katonai formások, lövészet, szabályzatok, előírások stb. elsajátítását szinte lélektelen gyakorlással érik el. Az esküt követően a tiszt- és altisztképzésben a mentális képességek fejlesztése nagy hangsúlyt kap, de a sorállomány képzésének döntő része a beosztással járó kötelek készség szintű elsajátítására irányul a szüntelen gyakorlás módszerével.

A XX. század végére nyilvánvalóvá vált, hogy a „legénységi” beosztáshoz kötött ismeretek elsajátítása mind időigényesebb, a sorkatonai szolgálati idő csökkentése nem teszi lehetővé a haditevékenység végrehajtására alkalmas egyének kiképzését. A sorozott állományt lehetetlen az elvárható készségekkel rendelkező konkrét harctevékenységeket végrehajtó szerepre kiképezni, őket elsősorban őr és kommandáns feladatra, gépkocsivezetői, raktárosi, hadtáp beosztás ellátására célszerű felkészíteni. A nagyobb szakértelmet követelő beosztásokat csak önkéntes (szerződéses) katonákkal ajánlatos betölteni, ettől kezdve egyre több ún. szerződéses katona szolgál a magyar hadseregben.

A KATONAI KÉSZSÉGEK ÉS A FEGYELEMRE NEVELÉS KAPCSOLATA

A katonai fegyelemre nevelés nehéz, fáradságos munkáját az motiválja, hogy az állománycsoportokban a katonai készségek bizonyos szintjét kialakítsák. A katonai feladatok végrehajtása motorikus (mozgási), szenzoros (érzékelési), intellektuális (szellemi) készségek meglétét követeli meg.

Egy hierarchikus szervezetben dolgozó (szolgáló) személyek esetében a nevezett készségek aránya eltér attól függően, hogy a hierarchia mely szintjén tevékenykednek.

A harcfeladatot közvetlenül megoldó legénységi állománynál sokkal nagyobb jelentősége van a motorikus és szenzoros készségek meglétének, mint a vezetési

feladatot végző állománynál. A vezetési szinteken felfelé haladva egyre inkább az intellektuális készségek irányába tolódik el a hangsúly.

A katonai feladatok megoldásának sikere leginkább attól függ, hogy a kiképzés, felkészítés során mennyire alakítható ki a funkcionális kötetelmek végrehajtásának automatizmusa.

A katonai képzés története némi adalékkal szolgál ahhoz, hogy különböző korokban és „iskolákban” mennyire törekedtek a katonai készségek mechanikus, könyörtelen, megalázó, ellentmondást nem tűrő stb. gyakorlással történő kialakítására.

A gyakorlás (katonai helyzet és menetgyakorlatok megoldása, alaki előírások végrehajtása, fegyelmező gyakorlatok végzése, stb.) szinte kivétel nélkül minden korban a kiképzendők „megtörését” szolgálja. A fásultság, a nehézségek elviselése, az egyre nehezedő feladatok megoldásának elfogadása a motorikus készségek kialakításának megfelelő alapot szolgáltat. Egyes korokban ezt a munkát eltűzve fedezhetjük fel a katonai kiképzés gyakorlatában (a porosz „iskola”, az idegenlégiók kiképző munkájában stb.).

A gyakorlás során az is lényeges, hogy az egyén lelki világában mi megy végbe. A lélektelen gyakorlás eredménye a „nekem minden mindegy” állapot elérése, a feltétlen engedelmisség, a vakfegyelem. A gyakorlás a belső parancs kialakítására is helyezheti a hangsúlyt, ekkor a fegyelem igénye a céltudatosság, a következetesség, az öntudatosság irányába tolódik el. Természetesen ez koronként és iskolánként változó módon jelenik meg. Bizonyára a katonai feladatok végrehajtásának bonyolultsága, a feladatot végrehajtó állomány szellemi színvonalának magasabb szintje, az alkalmazott haditechnikai eszközök (fegyverek) fejlettsége egyre inkább a belső erőkre épít. A helyzetet bonyolultabbá teszi az az igény, hogy a katona egyre bonyolultabb helyzetben is kiismerje magát, képes legyen a rá kiszabott feladat végrehajtására, a korábban gyakoroltak, elsajátítottak alkotó alkalmazására.

A XX. század végén, de még inkább a XXI. században a katonai kiképzés, felkészítés egyre inkább épít a katonák alkotó gondolkodásának kialakítására és fejlesztésére. A harc helyzetben megoldandó feladatok nehézségeinek, akadályainak felismerése minden állománycsoportnál szükségszerűen veti fel a megoldás keresésének igényét, a racionális gondolkodás és feladatmegoldás készségének fejlesztését. Ennek a célnak az elérését szolgálják a szituációs gyakorlatok, a nyugati hadseregek gyakorlatában meghonosodott számítógépes szimulációs gyakorlatok.

A legfejlettebb technikai eszközökkel a háttérben a fejlett nyugati hadseregekben elfogadott gyakorlat a virtuális valóság beiktatása a képzés menetébe. Ez életszerűvé teszi a képzési folyamatot. A modern, nagy kapacitású számítógépek, a lézertechnika, a GPS rendszer széleskörű alkalmazásával stb. csaknem a teljes valóságot megközelítő harc helyzetek hozhatók létre. A modern technikai háttér nemcsak az ellenfél, hanem a saját veszteségek „megjelölését” is lehetővé teszi. A harcból a „sebesült” katonák, „rombolt” vagy „megsemmisített” technikai eszkö-

zők időlegesen vagy véglegesen kivonásra kerülnek. „Újraképzésük, javításuk, gyógyulásuk” után ismételten harcba vethetők.

A virtuális valóság a valóságos harc helyzetet teljesen megközelítő szituációt jelent. Segítségével valójában életszerűvé tehető a harc egyes fázisai, azok ugyanúgy zajlanak, mint igazi harc esetén, pl. a célra a rakéta indítása megtörténik, valójában ezt egy lézer eszköz imitálja, de a találatot is. A számítógépes háttér mindezt „élővé” teszi kijelvezve a repülőgép-vezetőnek a rakéta találatot. A repülőgép-vezetőben közben tudatosul, hogy ő is a harc „áldozata” lett. Mindezt megelőzendő gyakorlással el kell érni a „veszteség nélküli” harc megvívását, amely komoly szellemi felkészülést igényel, a váratlan helyzetekben heurisztikus feladatmegoldást követel.

A jövőbe tekintve, a katonai képzés gyakorlatában egyre inkább a szenzoros és intellektuális képességek, készségek kialakítása dominál. A technika fejlettségének mai színvonalán békeidőben elérhető a katonai feladatok, a harc helyzet teljes szimulálása. A szimulálásnak, a virtuális valóság megjelenítésének számos előnye van. Többek között mesterfokon elsajátítható:

- egy adott katonai feladat végrehajtásának minden eleme;
- kiszűrhetők azok a személyek, akik egy feladat végrehajtására alkalmatlanok;
- a feladatok végrehajtása élénk képzelőerőt, alkotó gondolkodást, teljesítményképes tudást igényel; közben az egyénben teljesen tudatosul, hogy ha nem jól végzi a munkáját vesztes is lehet, mert a szimuláció és a virtuális valóság ezt teljesen életszerűvé teszi;
- és a harc feladat végrehajtható a valóságos technikai eszközök tényleges igénybevétele nélkül.

Ezeknek a módszereknek az általánosság tétele egyszeri, igen nagy volumenű beruházást igényel, de ez megtérül a harceszközök lényegesen kisebb igénybevétele útján.

A technikai lehetőségek manapság azt is megoldhatóvá teszik, hogy pl. a légi pilóta nélküli vadász, vadászbombázó, bombázó, felderítő, stb repülőgépeket alkalmazzon. Egy valóságos harctevékenység végrehajtásához csak légi és földi vezetési központokat kell létesíteni (hatékony oltalmazó rendszerrel együtt). A robot- és vezérléstechnika mesterei alkalmazásával elérhető, hogy a rombolni, megsemmisíteni, lefogni kívánt objektumok körzetébe élőerőt nem kell kiküldeni. A feladat sikeres végrehajtása azonban kellő gyakorlást igényel. A NATO koszovói konfliktusban végrehajtott légi tevékenysége során az erre való törekvés csírájában már felfedezhető. Közvetlenül a minimális élőerő veszteségre való törekvésnek más oka is van, nevezetesen az USA politikusainak és katonai vezetőinek a kongresszus előtt minden emberi veszteséggel el kell számolni.

Az élőerő és technikai veszteség minimális szintre szorítása tulajdonképpen a „gombnyomásos háború”, a „halott nélküli háború” koncepcióját testesíti meg.

A XXI. század háborúja az előzőek alapján a katonai hierarchia bármely szintjén szolgáló katona különlegesen magas színvonalú mesterségbeli tudását igényli, ennek elérése elképzelhetetlen rövid idejű, pl. sorkatonai szolgálattal. A

jövő hadserege ezért az önkéntesekre épít, a feladatokat profi módon megoldó katonákat, polgáriakat igényel. Ilyen feltételek mellett a katonai fegyelem más mércével mérhető és alapjaiban különbözik a megelőző korok katonai fegyelmétől.

A SZILÁRD KATONAI FEGYELEM

Adott korban a katonai fegyelmet célszerű az alapján vizsgálni, hogy a haderőt milyen feladat végrehajtására kell felkészíteni, fenntartani. A haderő elé tűzött célok, a rendszeresített fegyverek technikai színvonala, a társadalom általános műveltségi szintje, az emberi jogok tiszteletben tartásának helyzete stb. a katonai fegyelem fokmérője lehet. Egy etnikai konfliktust kísérő fegyveres harc látszólag szilárd katonai fegyelmet tükrözhet. Példaként hozható fel a szerbek koszovói fellépése, vagy az orosz-csecsen viszály, ezekben az esetekben a fegyverek alkalmazásának mozgatórugója a nemzetek történelemben gyökerező gyűlölete. A harcoló felek fegyelmezettnek tűnnek, alaposabban szemügyre véve az eseményeket, azok nem mindenkor az emberiség szabályai, vagy pl. genfi konvenciók szellemében folynak. A harag, a gyűlölet rossz tanácsadó — tartja a közmondás. Az említett esetekben ez is tetten érhető a népirtásban, a sebesültek és halottak meggyalázásában. A fegyveres küzdelemhez az emberiségi szabályok is hozzátartoznak — beteget, sebesültet, magatehetetlent nem szabad bántani, megalázni, a népirtás nem lehet cél stb.

A NATO Jugoszlávia elleni akciója, az öböl-háború is bizonyította, hogy korrunkban helytálló az a nyugati politikai és katonai körökben elfogadott nézet, amely az ellenfél megtörését öt területen tartja fontosnak. Az öt gyűrű feltörése — az ország vagy koalíció vezetésének, infrastruktúrájának, gazdaságának, lakosságának, haderejének megtörése — a fegyveres harc céljának elérését is jelenti. A gyűrűk fokozatos feltörése fegyelmezettséget követel, a fegyveres harc célpontjait ennek elérése érdekében kell kiválasztani, a kiválasztott célpontok megsemmisítését következetesen végre kell hajtani.

A szilárd katonai fegyelem lesz a hadsereg legfőbb ismérve a XXI. században is, csak hogy ez a fegyelem más tőből fakad, mint a megelőző korok fegyelme. Ahhoz, hogy a legújabb kor katonai fegyelmének motivációi még szemléletesebbek legyenek, érdemes eltűnődni azon, hogy milyen is lesz (lehet) a jövő háborúja.

A XXI. század háborúja

A XXI. század háborúinak jellemzésekor a szakirodalomban olyan kifejezésekkel találkozunk, amelyeket ez idáig ritkán használtak a katonai teoretikusok. Az emberiség létezésének legújabb évezredében elektronizált hadseregről, információs

hadviselésről, halott nélküli háborúról, vezetési- és űrhadviselésről, az automaták háborújáról, ember arcú háborúról beszélnek az elméleti szakemberek.

A háborúk legújabb korszakát a XX. század szédületes tudományos és technikai fejlődése szülte. Ebben a században jutott el az ember az űrbe, kozmikus szerkezetek érkeznek a Mars, a Vénusz közelségébe kutatva az élet jeleit, az űrutazás testközelbe került, a Holdon ember járt, az űr katonai célú felhasználásának minden feltétele adott.

Ha a meglévő tudományos technikai potenciált, az emberi felkészültséget a pusztítás, a háborúk szolgálatába állítjuk, akkor valóban a jövő háborúja sokban különbözik az eddigi háborúktól. Ehhez hozzá kell azonban tenni, hogy nem lehet a jövő század emberének a célja a teljes pusztítás.

Az bizonyosság, hogy a jövő háborúját elektronizált hadseregek vívják, a mesterséges égitestekről folytatott felderítés szolgálja a legmodernebb fegyverek tevékenységét. Az idő egyre inkább kincs lesz a hadvezérek kezében, ugyanis aki időt nyer, vagy a rendelkezésre álló időt hasznosabban tölti ki, az háborút nyer. A szembenálló felek, azonos feltételekkel alkotott „automatáik világában” a meglepés, a megelőzés szinte kizárt, ha mégsem, akkor az a küzdelem kimenetelét arra az oldalra billenti, ahol a meglepés, megelőzés van. Ebben a küzdelemben az automaták nem tévednek, de az ember hibázhat, elszámíthatja magát, ezért a jövő háborújában az emberi tényező döntő szerepet játszik — ha úgy tetszik, az ember vezetői tevékenysége meghatározó, a vezetésen múlik a siker elérése.

A XX. század végi háborúk — öböl-háború, a koszovói háború egyértelműen bizonyították, hogy a fegyveres erők technikai fejlettségének magas színvonala a háború kimenetelét meghatározza. Az eleve vesztes fél a hadi eszközökben kevesebb veszteséggel számolhat, ha azokat egyáltalán nem alkalmazza, ha a lakosságot, a polgári objektumokat pajzsként felhasználva fegyvereit széttelepíti. Ugyancsak ezek a háborúk bizonyították, hogy egy koalícióval szemben egy ország (állam) sikeresen nem tehet semmit, legfőképpen akkor, ha a koalíció eleve a technika magasabb színvonalát képviselő fegyverekkel rendelkezik, azok lehetőségeit korlátlanul ki tudja használni.

A jövő század háborúja minden bizonnyal az emberi közreműködést nem nélkülözheti, az emberi vezetést azonban az elektronikai eszközök a tökéletesség szintjére emelhetik.

A modern nagy kapacitású számítógépek, munkaállomások, számítógép rendszerek, a térinformatika, a GPS alkalmazása, a mesterséges égitestekről folytatott felderítés, a vezetés matematizálódása, a kibernetika vívmányainak felhasználása, az informatika korlátlan lehetőségei stb. a vezetés — rajta keresztül a katonai szervezetek tevékenységének (harcának, hadműveletének) — kockázatait minimálisra csökkenthetik. A korábbi háborúk katonai sikerei a jövő háborújában kiteljesedhetnek, ha a tudomány és a technika legújabb eredményei a tevékenységek

megtervezésekor, megszervezésekor, végrehajtásakor mindezt megalapozzák. A sikert ugyanis a XX. század háborúiban nem mindenkor az előzőek hozták meg, az esetek egy részében a parancsnoki (vezetői) intuíció, a rátermettségbeli különbség, az események gyorsabb áttekintési képessége, a küzdelem várható kimenetelének az előrelátásában meglévő különbség, stb. töltötte be a „döntő bíró” szerepét.

Még egy fontos dolgról kell szólni, a háborúk kimenetelét minden időszakban sok tényező befolyásolta. Ezek felsorolása nélkül bizton állíthatjuk, hogy ha a fegyveres küzdelmet egy sokváltozós függvénynek tekintjük, akkor számos megoldás adódik. A megoldásokat, ha a teljes siker és teljes sikertelenség (kudarcc) mezőben vizsgáljuk, a két véglet között számtalan helyzetben megállhatunk. A háborúban a szembenálló felek ugyanazt a pontot, ahol megálltunk más-ként értékelik, az egyik fél teljes sikert, a másik fél teljes sikertelenséget (kudarccot) könyvelhet el, de ha félúton állunk meg, akkor patthelyzet alakul ki. Az egész háborús tevékenység részeseményei ugyancsak kimenetelüket tekintve, különböző végeredményt hoznak. A részek alkotják az egészet, az egész siker vagy sikertelenség (kudarcc) a részek sikereinek, kudarcainak, patthelyzeteinek eredményeként adódik. A részesemények, az egész tevékenység kimenetele valószínűségi alapon közelíthető meg. A matematika nyelvére fordítva sztochasztikus folyamatról, folyamatokról van szó. A sztochasztika egy külön tudományágot képvisel, a jelenségek (azok együttesének) kimenetelét matematikai apparátusokkal írja le. Ebben a megközelítésben a XXI. század küszöbén bizton mondhatjuk, hogy minden technikai, szellemi alap megvan arra, hogy a feltételek ismeretében a katonai harccselekményeket matematikai formában fogalmazzuk meg. A matematikai apparátus alkalmazásával adott feltételek esetén a küzdelem a modern számítógéprendszerekkel modellezhető, szimulálható, a kimenetek korlátlan számban előállíthatók. A gép a beprogramozott feladatot végrehajtja, nem téved. Az ember feladata, hogy döntéseket hozzon. A szembenálló felek hadvezéreinek képességei közötti különbségek ekkor is jelentkezhetnek, de már magasabb színvonalú „háttértámogatással”, mint a múlt háborúiban.

A XXI. század háborújában a vezetői (a parancsnoki döntés előkészítés, a parancsnoki döntési képesség, a minimális döntési idők stb.) tevékenység, végsősoron az ember, valamint az őt támogató magasfokon automatizált (automatikus) technikai rendszerek döntő mértékben meghatározzák a fegyveres küzdelem kimenetelét.

A XXI. századi háború előfutárának tekinthető a koszovói háború, ha annak egyes elemeit kiragadjuk az egészből. Részben „emberarcú” háborúnak tekinthető, mert a NATO-erők olyan precíziós berendezéseket, nagy találati pontosságú (lézer, TV és infravezérlésű) fegyvereket használtak, amelyek a kijelölt objektumokat ember (főleg polgári) áldozatok nélkül képesek voltak megsemmisíteni (rombolni). Nem tekinthető azonban „emberarcúnak” az a fegyveres konfliktus, ha a diplomáciai képviselőt, kórházak, szociális otthonok lerombolását eredmé-

nyezi ezeknek az eszközöknek az alkalmazása. Ez utóbbi esetekben a felderítési rendszer anomáliái okozták a rendszer megbízhatatlanságát.

Az öböl-háború és a koszovói háború ugyancsak a XXI. században folyó fegyveres konfliktust vetíti elénk, ha a légierők tevékenységét emeljük ki. A Douhet elmélet igazát egyik háború sem bizonyította, de a korlátlan légi uralom kivívásának lehetőségét csillantotta fel, annak ellenére, hogy mind Irak, mind Jugoszlávia elsősorban a légvédelmi rendszereinek megóvására törekedett. Ezek a háborúk bizonyították, hogy a XXI. században a légierő a fegyveres konfliktusok megoldásának döntő eszköze lesz, és segítségükkel (közreműködésükkel) egy emberarcú (halott nélküli) háború is megvívható lesz. (Természetesen a szárazföldi haderő lehetséges tevékenységét nem akarom lebecsülni, de szerepük a béke megőrzésében, fenntartásában, kierőszakolásában csúcsosodhat ki.).

Az előzőekből kiderül, hogy a jövő háborúja a katonai hierarchia bármely szintjén feladatot teljesítő katona személytől — a beosztásához szükséges — magas fokú szakmai és vezetői, fegyverzetirányítási, számítógép alkalmazói, stb. ismeretet követel. *A szilárd katonai fegyelem a fegyverekbe vetett bizalomra, a mesterfokú fegyverzet alkalmazói ismeretekre, az emberiség szabályainak betartására, az ellenfél (ellenség) katonai ismereteinek elismerésére, az értelmetlen rombolás elkerülésére, a hadviselés elemi normáinak érvényesítésére, a nehézségek elviselésére, az ismeretek alkotó alkalmazására, stb. épít.* A magas fokon automatizált haditechnikai eszközök alkalmazása elsősorban az intellektuális és szenzoros képességek kifejlesztését igényli, nem lebecsülve a motoros képességeket. Az biztos, hogy arányeltolódás következik be — a XXI. századi katonai képzésben — a katonai képességek elvárt szintje és aránya között, de nem a motorikus képességek javára.

Felvetődik a kérdés, mit kell tenni annak érdekében, hogy a szilárd katonai fegyelem jellemezze a jövő század hadseregét. A válasz nem egészen egyszerű. Mint minden korban a katonák nevelése során az egyén pszichikai folyamataihoz kötött teljesítményét kell az elvárt szintre emelni, az erkölcsi, jellemvonásokat kell „edzeni”, motoros, szenzoros és intellektuális készségeit kell fejleszteni, úgy hogy ezek együttesen az eljövendő kor háborújának sikeres megvívását eredményezzék. A következőkben érdemes ezeket megvizsgálni, azért is, hogy megállapításaink adalékkal szolgálhassanak a jövő hadseregének fegyelmét biztosító képzési programok elkészítéséhez. Mindehhez — véleményem szerint — célszerű áttekinteni:

- a pszichikus folyamatok szerinti nevelési feladatokat, ezen belül kísérletet tenni a szilárd katonai fegyelem motiváló tényezőinek összegyűjtésére;
- a művelődési javak szerinti nevelés fő feladatait, ezen belül az erkölcsi nevelés területéről a lelkiismeret és felelősség kérdését;
- a nevelés módszereit.

A PSZICHIKUS FOLYAMATOK SZERINTI NEVELÉSI FELADATOK

A szilárd katonai fegyelem motiváló tényezői kitartó és következetes nevelőmunkával fejleszthetők. A katonai nevelés az általános nevelélméletben ismert minden nevelési módszert alkalmaz e cél elérése érdekében.

A katonák személyiségének fejlesztését a pszichikus folyamatok szerinti nevelési fő feladatok maradéktalanul biztosítják, ha a katonai képzés során kellő hangsúlyt kapnak.

A pszichikus folyamatok szerinti nevelés területei:

- az értelmi képességek (érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, gondolkodás) fejlesztése;
- az érzelmi;
- az akarat;
- tevékenységre nevelés.

A katona érzékeinek fejlesztése a katonai tevékenységhez kapcsolódó tárgyak, jelenségek céltudatos megfigyelésének folyamatában történik. Például a megfigyelőképesség fejlesztését egyes fegyvernemeknél jól szolgálják a katonai tevékenységet, eszközöket jelölő geometriai formák felismerésének elsajátítása, mert ez nélkülözhetetlen a magas fokon automatizált katonai vezetési és harceszközök kezelésének megtanulásához. A dolgok, jelenségek, folyamatok közötti kapcsolatok rögzítésében nagy szerepet játszik a megértés, az emlékezés. A katona alkotó „munkája” reprodukív képzeletet igényel. A képzés során el kell jutni a legmagasabb képességi szintű emberi tevékenység csúcsára, a „katona fejjel” való gondolkodáshoz. A lényeg: gondolkodással megoldani a katonai problémákat, közben felhasználva a katonai képzés során, vagy már korábban megismert fogalmakat, fogalomrendszereket, törvényeket, összefüggéseket.

A gondolkodásra nevelésről igazán csak akkor lehet szó, ha a képzés során a katona aktivitásán van a hangsúly. A gondolkodás racionális tevékenység, melyhez hozzá kapcsolódik az aktív közreműködő, az egyén — az intellektuális képességet fejlesztve. Ez nem azonos az ésszerűtlen motorikus készségfejlesztéssel, mert a motorikus készség fejlesztése gyakran csak aktív részvételt jelent a lélek „távollétében”.

Az érzelmek a katonai tevékenység minden fázisában fontos szerepet játszanak. Az elismerés, a cselekvés véghezviteléhez segítséget ad, az elmarasztalás gátat szabhat. Az előbbi egészséges önbizalmat, az utóbbi pesszimizmust szülhet. Hozzáértő pedagógiai munkával a nehézségekkel küzdőket át lehet segíteni a holtpontra és fokozatosan az élenjárókhoz felzárkóztatni.

Nehezebb megítélni a lelkiismeretet, mint érzelmi állapotot, mely egyes embereknél vallási tudatossággal is párosul. Vajon mérhető-e, hogy vallásos egyének, hogyan ítélik meg a katonai feladatok végrehajtását, a harctevékenységet, mint a rombolás, az élőerő pusztításának módját. A tízparancsolat az ölést tiltja. A fegyveres katonai szolgálat nem kötelező, de aki mégis vállalja lelkiismeretileg rendezni tudja-e részvételét egy ilyen cselekményben. A tábori lelkészek adott korban megáldották a fegyvereket, amelyek véres események eszközei lettek. A háborúban a megáldott fegyverek ölhetnek, ez bocsánatos bűn! De hogyan van ez napjainkban?

Az érzelmi nevelés célja a katona sokoldalú, differenciált, mély és tartós emocionális viszonyulásainak kialakulása. Ebben a folyamatban fontos, hogy a katonák bizonyos dolgokat élmény formájában éljenek át. Az élmény leggazdagabb forrása a tevékenység, a sikeres tevékenységben le lehet győzni a félelmet, a gátlást, az önbizalom hiányát. A katona lélekben sokat gazdagodik, ha látja a tevékenységének eredményét. De adódik a kérdés: a rombolás, az élőerő elpusztítása is igazi élményt ad? Feltehető, hogy a negatív élmény is serkentő lehet egy emberarcú, halott nélküli háború eszméjének kiteljesedésében és gyakorlati megvalósításához.

A meggyőződés gyakran nem elegendő a cselekvéshez. A cselekvés, a tett számos akadályba ütközhet, belső és külső akadályba. A világnézeti meggyőződés, a vallási nevelés a cselekvés kritériuma lehet. A fejlett akaratnál az elhatározás és a cselekvés tudatossági szintje magas. A katonai tevékenységek végrehajtásánál természetesen a tudatossági szint magas fokon kell, hogy álljon, mert nem mindenki hajlandó — világnézeti, vagy vallási alapon — egy-egy adott művelet végrehajtására. A jövő háborújában azokkal kell számolni, akiknél sem világnézeti, sem vallási akadályai nincsenek egy cselekvés végrehajtásának, ez az önkéntesek tudatos, célszerű kiválasztásával érhető el, és ehhez nem megfelelő alanyok a sorozott katonák.

A katonai tevékenységek nem képzelhetők el tette kész, a kapott feladatot a legjobb tudása szerint megoldani akaró katonaszemélyek nélkül. Mint minden cselekvést, a katonai cselekvést is gondolkodó, érző, akaró személyiségek valószínűsítanak meg. A cselekvés mozgatórugója, az azt előidéző ok, az indukáló indíték választ ad arra, mi készlet a tevékenységre.

Egy cselekvésre általában nem egy ok ösztönöz, hanem egy motívumrendszer. A tevékenységre nevelés során ezt a motívumrendszert kell bővíteni úgy, hogy a szilárd katonai fegyelemhez kellő alapul szolgáljon. Az — reményeim szerint — bizonyítható, hogy az önkéntes (profi) legénységgel sokkal szilárdabb motívumrendszer alakítható ki, mint az érzelmileg ingatagabb sorozott állománnyal.

A szilárd katonai fegyelem motiváló tényezői

A jövő háborújára felkészítendő katona állomány szilárd katonai fegyelme — megérzésem szerint — többek között az alábbi motiváló tényezőkkel érhető el:

- önkéntesség;
- tudatosság;
- a polgári életben is vállalt rendfelfogás érvényesítése;
- problémamegoldó gondolkodás lehetősége;
- a katonaélet jogi szabályozottsága;
- egzakt kötelezettségek;
- magasfokon automatizált rendszerek észszerű alkalmazása;
- a mindenáron való rombolás elkerülése;
- emberiességi szabályok betartása;
- az ellenfél katonai felkészültségének elismerése;
- észszerű teherviselés;
- jó munkahelyi légkör;
- kiszámítható előrehaladási lehetőség;
- a hadseregből való kiválás lehetősége;
- kedvező kereseti lehetőségek;
- az önmegvalósítás lehetősége stb.

A MŰVELŐDÉSI JAVAK SZERINTI NEVELÉS FŐ FELADATAI

A katonai nevelés a művelődési javak oldaláról is megközelíthető. Meglátásom szerint az iskolarendszerű képzésben résztvevő tiszt, tiszthelyettesi állomány képzési programjaiban a művelődési javak szerinti nevelési feladatok kellő teret kapnak.

A művelődési javak szerinti nevelési fő feladatok:

- tudományos;
- politechnikai;
- testi;
- esztétikai;
- világnézeti (vallásos) nevelés;
- erkölcsi nevelés.

A katonai tevékenységre való felkészítés, kiképzés arra alapoz, hogy a katonai képzésben részesülők az iskolai végzettségüknek megfelelő, megalapozott általános műveltséggel rendelkezzenek.

A katonai képzés menetében arra kell törekedni, hogy a kiképzendők részére a beosztásuk ellátásához szükséges és elegendő ismeretanyag kerüljön átadásra. Az ismeretanyag-közvetítés tudományos módon történjen, kellő alapot szolgáltatasson a katonai témákban az önálló tudományos tájékozódási képesség kialakításához.

Napjainkban a technikai ismeretek és készségek az értékes és nélkülözhetetlen kulturális javak tartományába iktatódtak, az általános műveltség szerves részét alkotják. Manapság a fegyverirányító rendszerek, a haditechnikai eszközök elképzelhetetlenek számítógépek nélkül. A számítógépek alkalmazásával végzett gyakorlati munka a problémamegoldó gondolkodás kiváló gyakorlóterülete, erősíti az akaratot, a cselekvési készséget, bizonyos vonatkozásokban az esztétikai érzéket is fejleszti.

Az esztétikai nevelés a katonai nevelés egy sajátos területe, igazából a katonai tevékenységek sem mentesek az érzelmektől. Az esztétikai nevelés az érzelmek terítettséget, az élményt igyekszik az egyén számára elérhetővé tenni. A nevelésnek ez a területe a szép élvezésére való készséget fejleszti. A nevelés minden más részterületével szoros kapcsolatban van. Katonai környezetben a speciális katonai cselekmények kevés esztétikai élményt közvetítenek az egyénnek.

A testi nevelés azért fontos a katonára számára, mert az egészséges test, a testi egészség előfeltétele a pszichikus fejlődésnek. A katonai nevelés területén a testi nevelés az alábbi feladatokat tűzi ki maga elé:

- az egészség megőrzése, a szervezet ellenálló képességének fokozása;
- a testi képességek fejlesztése (erő, állóképesség, ügyesség, gyorsaság).

Mindezek megvalósítását a testi nevelés eszköztárája biztosítja:

- a testgyakorlatok;
- a sport;
- a természet erői;
- a higiénia feltételek;
- a katonai gyakorlatok.

A világnézeti (vallási) nevelés területén a katonai nevelés keveset tud felvállalni. A katonai szolgálatot ellátó személyek 18 éves korukban kerülnek a hadseregbe, erre az időre a fiatal emberek eléggé kiforrott világnézettel rendelkeznek.

A vallásos nevelést kapott személyek lelki gondozását az erre a feladatra felkészített lelkészek végzik.

A katonák erkölcsi nevelésében a legfőbb kérdés az, hogy az ember a tudását mire használja fel, úgy is felvethető a kérdés, hogy a katonai tudásnak a rombolást, a pusztítást kell-e szolgálni. A katonai szemszögéből az erkölcsi nevelés területéről két fontos dolgot, a *lelkiismeretet* és a *felelősséget* érdemes kiemelni és megvizsgálni.

A lelkiismeret

A lelkiismeret a mindennapi életben úgy jelentkezik, mint bizonyos kötelességek, feladatok megoldásán érzett elégedettség, vagy elégedetlenség egyik formája. A lelkiismeret normái, követelményei nemcsak ösztönzik az emberi cselekvést, hanem értékelik is.

A katonai cselekvés során az egyén nemcsak külső kényszerítő erők hatására aktív, hanem a belső meggyőződés is hajtóerő. Amikor az egyén szándéka és a tette között konfliktus keletkezik, működésbe lép a lelkiismeret, a tett önértékelése.

A katona tettei erkölcsi értékelést váltanak ki a környezetből, ez a helyeslést vagy elítélést, megbecsülést vagy megvetést juttatja kifejezésre. A közvélemény hatására lesznek a szokások, normák a lelkiismeret belső „mozgatórugói”.

A lelkiismeret a felfokozott pszichikai állapoton, a lelkiismeret-furdaláson keresztül ébreszti rá az egyént (a katonát) tettének „negatív” értékére, ekkor tudatosul, hogy eltért szándékától, a meggyőződése ellenére cselekedett, az általános vagy a valláserkölcstől eltért. A katona ezt az élményt még akkor is megéli, ha a katonai szolgálat törvényei szerinti helyes cselekedetet visz végbe — de az a belső normáknak a megsértését jelenti.

Elgondolkoztató az, hogy a vallási nevelést kapott egyének egyáltalán alkalmasak-e fegyveres katonai szolgálatra, vagy katonai szolgálatra kimondottan vallásos nevelésben nem részesült önkéntesek legyenek kiválasztva.

A felelősség

Az emberi természet sajátos vonása, hogy a cselekedeteinek erkölcsi értékelésére is képes. Az ember szándéka vagy cselekedete önmagába nem bír erkölcsi értékkel. A cselekedet értékét az ember a társadalom erkölcsi tudatával való viszonya alapján tudja megítélni.

Az egyén (a katona) cselekvésével kapcsolatban felvethető:

- a felelősség, mint az egyén felelős mivolta;
- a felelősség, mint felelősségre vonás;
- a felelősség, mint feladat.

A katona felelősségét is hasonló módon kell értékelni. A katona számára a külső körülmények egy adott helyzetben többféle lehetőséget kínálnak, az, hogy éppen úgy és nem másként tesz, az tőle is, mint egyéniségtől függ. Az azonban megjegyzendő, hogy a katona cselekvési szabadsága sokszor és sok esetben jogilag behatárolt. Ebből következőleg igen nehéz választási lehetőség elé van állítva. Pl. az adott parancs szerint egy emberekkel, járművekkel teli hidat kell lerombolnia. A belső parancs azt követeli, hogy ezt nem szabad megtennie, mert ez tömeges ha-

lálesetet eredményez. Ha nem teszi meg, a parancsot nem teljesíti és ezért felelőségre vonható, megbüntethető. Ha a hidat lerombolja, saját lelkiismeretével nem tud elszámolni. Az emberi ész és értelem kiteljesedésével az emberiség egyre inkább harcol az ellen, hogy a katonák ilyen helyzetbe kerüljenek.

A XXI. század katonai gyakorlatát abba az irányba kell terelni, hogy ilyen esetek ne fordulhassanak elő, illetve a legmagasabb fejlettségi színvonalú harci technikai eszközökkel csak a legminimálisabb konfliktushelyzetbe kerüljön a katona. A katona a cselekedetét értékeli, mert annak morális értéke van: jó vagy rossz. A felelősség mértékét úgy érzékeli, hogy részben annak hatását lelkiismeretileg képes-e feldolgozni, részben a társadalom (kisebb vagy nagyobb közönség) hasznosnak vagy veszélyesnek ítéli meg az adott cselekvést.

A katonák cselekvéseit, tetteit a történelemben gyakran utólag elmarasztalja a közvélemény. Ezzel kapcsolatban joggal vetődik fel, hogy ha az adott szituációban a katonák az érvényes törvényeket betartva tettek, amit tettek, akkor jogilag felelősségre vonhatók-e, vagy a tetteik következményeit az erkölcsi felelőségre vonás kövesse. Nem mindegy azonban az, hogy a törvények szellemében cselekszik az egyén, vagy a katona parancsra teszi a dolgát. Mert gyakran csak utólag derül ki, hogy a parancs nem a törvényeket figyelembe véve született. Gondoljunk csak a „parancsra tettem” védekezésre, ami egyesek részére — az elveik szerint is helytelenített tett esetén — a feloldozást jelenti.

A katona felelősséggel tartozik a fegyveres szervezeteknek olyan értelemben, hogy az aktívan közreműködik a sajátos katonai környezet alakításában, fejlesztésében. A fegyveres szervezet pedig biztosítja az ember képességeinek, egyéniségének kibontakozását, az ehhez szükséges feltételek megteremtését, sokat tehet azért, hogy a XXI. században már a korábban körvonalazott „jövő század” háborúja legyen az egyetlen lehetséges alternatívája a fegyveres küzdelemnek.

A katonai tevékenységekkel kapcsolatban beszélhetünk a felelősségtudatról, ami nem más, mint a lelkiismeret pozitív megjelenési formája.

A NEVELÉS MÓDSZEREI

Különösebb magyarázat nélkül, a korábban felvázolt nevelési feladatok megvalósítása érdekében hatékony módszereket kell alkalmazni. Ezek:

- a követelés;
- a meggyőzés;
- a gyakorlás;
- az ellenőrzés és értékelés;
- az elismerés;
- a büntetés.

KÖVETKEZTETÉS

A szilárd katonai fegyelem két jelzővel ellátott fegyelem. A katonai jelző történelmi gyökerekből táplálkozva a feltétlen engedelmesség képzetét kelti. A szilárd fegyelem katona szemszögéből azt sugallja, hogy a katonának a célja elérése érdekében olyan elkötelezett, öntudatos személyiségnek kell lennie, aki a hadsereg elvárásait, a feladatok végrehajtását önként vállalja, ismereteit alkotó módon alkalmazza.

A szilárd katonai fegyelemmel felruházott katona személyt a szakmájának szeretete, a magas színvonalú szakmai ismeret, a probléma felismerő és megoldó képesség, a választott hivatásnak megfelelő intellektuális, szenzoros és motorikus készség, a legnehezebb feladatok megoldásának vállalása stb. jellemzi.

A XXI. század különös kihívásokat tartogat a katonák számára. Egy emberarcú világban, egy emberarcú háború elméletét és gyakorlatának technikáját kell tökélyre fejleszteni. A XXI. században a hadsereg békefenntartó, béketeremtő, béke kikényszerítő funkciója is ezt a legracionálisabb elképzelést szolgálja. Ebben a miliőben a katonai feladatokat csak magas szakmai ismeretekkel rendelkező, a számítástechnikai eszközöket mesterien kezelő, a hadviselés legkorszerűbb módszereit ismerő, az emberiség szabályait betartó, a hadsereg béketeremtő és fenntartó funkcióit előtérbe helyező, fegyelmezett katonák képesek sikeresen megoldani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Dr. ÁGOSTON György: Neveléelmélet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
- [2] BIZÓ Gyula: Pszichológiai olvasmányok. Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
- [3] Dr. DÉNES Magda: Egyetemes neveléstörténet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.
- [4] BEREZKI—KOMLÓSI—NAGY: Neveléstörténet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1971.
- [5] LÉNÁRD Ferenc: A problémamegoldó gondolkodás. Akadémiai kiadó, Budapest, 1984.
- [6] Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Zrínyi katonai kiadó, Budapest, 1976.
- [7] A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. HM Oktatási és Tudományszervezési Főosztály, Budapest, 1996.
- [8] Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Zrínyi katonai kiadó, Budapest, 1986.
- [9] Neveléelmélet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1966.
- [10] Katonai pszichológia. Katonai pedagógia. Zrínyi katonai kiadó, Budapest, 1965.
- [11] Hadtudományi lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- [12] A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai kiadó, Budapest, 1979.
- [13] Magyarország hadtörténete. 1-2. Zrínyi katonai kiadó, Budapest, 1984.